

Мельник І.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті досліджується зарубіжний досвід формування державної культурної політики та посилення ролі культури як «м'якої сили» дипломатії та інструменту формування позитивного іміджу (бренду) країни за кордоном. Визначено, що серед країн Європейського Союзу та світу сформувалися різні моделі культурної політики, які ґрунтуються на різному ступені залучення держави до управлінських функцій у сфері культури. Відповідно виокремлюють три основні моделі культурної політики: модель, де на державу припадає основна роль у фінансуванні культурних програм та визначаються межі діяльності інститутів культурного впливу (Франція, Німеччина, Туреччина); модель культурної політики, де сфера культури не позначена жорсткими контролюючими функціями з боку держави, а культурна дипломатія ґрунтується на діяльності окремих особистостей або спільноти всередині країни або за кордоном (Італія, Іспанія); третій варіант – змішаної моделі культурної політики, що поєднує елементи державного втручання і діяльності недержавних акторів (Велика Британія, Китай, Іран, Японія).

Виявлено, що в умовах глобалізованого світу поряд з провадженням традиційної культурної політики важливого значення набуває питання формування позитивного іміджу або бренду країни засобами культури на міжнародному рівні. Визначено, що прикладом успішного культурного брендування країни є досвід Південної Кореї та так званої «корейської хвилі», пік розквіту якої припадає на 2000-ті рр. Системне поєднання менеджменту, дипломатії й державної підтримки посприяло значному розвитку корейської культури та креативних індустрій на міжнародному ринку. Підсумовано, що Україні варто переглянути ключові засади та механізми формування культурної політики задля досягнення кращих результатів культурної дипломатії на міжнародному рівні шляхом активнішої розробки національного бренду та просуванню вітчизняного культурного продукту.

Ключові слова: державна культурна політика, зарубіжний досвід, моделі культурної політики, «м'яка сила», бренд країни, імідж країни, культурний продукт.

Постановка проблеми. Значення культурної політики все більше відіграє вагому роль у зовнішньополітичній діяльності країн, сприяючи формуванню іміджу (або бренду) країни, де культура виступає як «м'яка сила» та складова культурної дипломатії, що здатна вирішувати низку глобальних проблем. Розвиток культури як системи, що залежить від загальноцивілізаційного поступу людства, відповідним чином корелюється з формуванням (або переформатуванням) векторів загальної культурної політики країн для досягнення тих чи інших цілей. Формування культурної політики країн різних континентів відбувалося суголосно їх політичній історії та тенденцій економічного й соціокультурного розвитку, зокрема для вітчизняного середовища цінним є досвід країн ЄС, США, азійських країн тощо, що втілює адаптивні моделі культурної політики, на які варто орієнтуватися для побудови сучасних культурних стратегій, що відповідають викли-

кам сучасності. Суб'єктами культурної політики виступають соціальні групи і створювані ними політичні інститути, нації, класи, держави та коаліції. Оскільки культурна політика направлена на вирішення культурно-політичних задач, то останні обумовлюють її зміст, спрямованість, способів і методів їх вирішення [7, с.151].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державної культурної політики, у тому числі у зарубіжних країнах, досліджувалася у працях І. Головка [1], Н. Гончаренко [2], О. Гриценко [2], В. Демещенко [2], В. Горина [3], Н. Колісниченко [4], І. Костирі [5], М. Максименко [6], В. Павлюк [6], В. Мельник [7], Т. Метельової [8], С. Пахлової [9], М. Проскуріної [10], Н. Фесенко [12] та ін. Разом із тим, питання систематизації зарубіжного досвіду державної культурної політики та можливостей впровадження на вітчизняному ґрунті потребує поглибленого вивчення.

Формування цілей статті. Метою статті є вивчення механізмів формування державної культурної політики на основі зарубіжного досвіду, можливого для імплементації на вітчизняних теренах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий досвід переконливо свідчить, що ті держави, які в найскладніші кризові періоди свого розвитку проводили зважену, послідовну політику у сфері культури, в найкоротші терміни, з мінімальними витратами досягали значних успіхів у проведенні економічних, політичних і соціальних реформ (наприклад, свого часу Японія, Німеччина) і швидко піднімалися до рівня високорозвинених країн. І, навпаки, недбайливе ставлення до культури прирікає суспільство на жалюгідне існування й відставання від цивілізованого світу [6, с. 32].

Правовою основою для розробки єдиної культурної політики Європейського Союзу стала стаття 128 (151) Маастрихтського договору (1992) про заснування Європейського Союзу, в якій, серед іншого, говориться, що Європейське Співтовариство має сприяти розвитку культур своїх держав-членів, сприяти регіональному розмаїттю та популяризації спільної культурної спадщини. Іншим важливим документом ЄС є Комунікат Європейської комісії «Європейський порядок денний для культури в глобалізованому світі» (2007), в якому визначено три важливі сфери діяльності: культурне розмаїття та міжкультурний діалог; культура як каталізатор творчості; культура як ключовий елемент міжнародних відносин. Діяльність на рівні ЄС здійснюється у повній відповідності з принципом субсидіарності, коли роль ЄС полягає в тому, щоб підтримувати та доповнювати дії держав-членів, а не змінювати їх, забезпечуючи повагу до їх різноманітності та сприяючи обміну, діалогу та взаємному розумінню [9, с. 345].

За рік (2008) було прийнято Білу Книгу з міжкультурного діалогу для країн-членів Ради Європи, яка репрезентувала модель управління культурним різноманіттям, при цьому забезпечуючи засади європейської ідентичності у спиранні на фундаментальні цінності, повагу до спільної спадщини і культурного розмаїття.

Іншими міжнародними документами, які захищають різні культурні права, є Декларація ЮНЕСКО про принципи міжнародного культурного співробітництва (1966), Декларація Мехіко про культурну політику (1982) і Загальна декларація ЮНЕСКО про різноманітність (2001). Слід зазначити, що європейське законодавство про культуру визначає набір принципів, чітких правил та стандартів управління у сфері культури, яких

мають дотримуватися держави-члени, а також регламентують певну автономію держав-членів у здійсненні політики.

Європейське законодавство у сфері культури визначає низку принципів, норм і стандартів управління у сфері культури, яких мають дотримуватись держави-члени, і передбачає певну автономію держав-учасниць у здійсненні культурної політики. Важливим чинником реалізації як культурних прав, так і принципів управління у сфері культури, визначених європейськими актами, є їх правове забезпечення на національному рівні. Однак форми і методи правового регулювання сфери культури кожна країна ЄС визначає згідно зі своїми усталеними традиціями в законодавчій і виконавчій системах та з урахуванням сформованої десятиліттями системи культурномистецьких установ і практик [9, с. 346].

Світова практика державної культурної політики визначає такі ролі держави: фасилітатора (творчий процес важливіший за його продукт), мецената (важливі як процес, так і продукт, з невеликим домінуванням процесу), архітектора (і процес, і продукт важливі, з низьким превалюванням продукту) та інженера (творчий продукт важливіший за процес створення) [5, с. 385].

Відповідно, на сьогодні у розвинених країнах світу сформувалися три основні моделі відносин держави з культурною сферою, що розрізняються рівнем державного втручання в процеси культурного розвитку та масштабом недержавної допомоги суб'єктам культури: 1. Американська модель, яка сповідує децентралізовану підтримку культури, де провідну роль у фінансуванні культури відіграють пожертвування і громадські організації. За таких умов культивується високий рівень індивідуальної продуктивності культури і мистецьких подій. 2. Англійська модель передбачає підтримку культури державою за типом «витагнутої руки», методом розподілу бюджетних коштів через автономні недержавні і напівдержавні установи. Тобто уряд дає конкретні засоби на підтримку культури, хоча не бере на себе ролі в їх розподілі. 3. Французька модель містить сильну і досить централізовану державну підтримку національної культури [4, с. 113]. Кожній із названих моделей властивий окремий тип взаємовідносин держави і культури, відтак кожна із моделей функціонує на основі свого комплексу принципів, важливе місце серед яких належить принципу відкритості та транспарентності.

Управління сферою культури у країнах – членах ЄС, зокрема Італії, Франції, Польщі, Німеч-

чині, здійснюється представницькими органами чи інституціями місцевого самоврядування, які представляють інтереси певної громади і діють відповідно до потреб регіону. Цікавим є досвід Франції, яка за ринкових умов створила систему державного патронату над національною культурою. Міністерство культури Франції надає фінансову допомогу як органам місцевого самоврядування, так і організаціям культури різних форм власності, що реалізують культурні проекти в різних сферах культури [2, с. 60]. На початках свого функціонування французька система державної культурної політики поступово змінювала пріоритети: від системи субсидій «високої» культурі – на розгалужену мережу інституцій, що підтримують широкий спектр форм і напрямків культурної діяльності. Перевага надавалася підтримці сучасного мистецтва у всіх його формах, а також забезпечення доступу широкого загалу суспільства до культурно-мистецьких надбань.

Суттєвого розширення французька культура політика зазнала у 1980-х рр., що знайшло прояви у розширенні сфери фінансової підтримки, з метою чого більша увага приверталася до різних форм культурного самовираження; розпочалася активна підтримка зв'язків із громадськістю, відбувалися процеси децентралізації у підтримці культури. У наступне десятиліття більше уваги стало приділятися захисту культурної спадщини, а також підтримці французької мови та захисту франкомовної культурної сфери. Міністерство активно підтримує розвиток культурних індустрій та активно впроваджує культурну політику на регіональних рівнях, заохочує культурні ініціативи у всіх регіонах Франції, дбаючи про широке залучення до надбань мистецтва молоді, а також людей похилого віку (тобто економічно вразливих груп суспільства) [2, с. 60].

У Великій Британії опікування сферою культури покладено на урядове відомство – Департамент цифрової діяльності, культури, медіа і спорту. Окрім нього, діють неурядові публічні інституції, що теж реалізують культурну політику. Британська модель культурної політики обумовлювалася низкою тих суспільних процесів, які розгорталися в економіці та політиці країни кінця 70-х – початку 80-х років, що припадає на період правління М.Тетчер. Цей час характеризувався тенденціями зменшення ролі й впливу держави в окремих сферах господарювання, у тому числі у сфері культури. Тоді в Британії розпочався процес залучення недержавних коштів у культуру та створення бізнесового середовища для культурно-мистецьких

організацій для стимулювання їхньої самостійності та збільшення рівня власних зароблених грошей [12, с. 228]. Специфіка британського підходу до управління сферою культури полягає у тому, що держава виділяє кошти на фінансування культури, але не розподіляє їх безпосередньо, а передає автономним публічним інституціям, які, своєю чергою, витрачають надані кошти для підтримки певних культурних проєктів або закладів. У цьому полягають переваги принципу «витагнутої руки», що передбачає механізм розмежування відповідальності, аби уникнути зайвої концентрації влади та зіткнення інтересів [2, с. 62]. Основними напрямками реалізації культурної політики Великої Британії є креативні та цифрові індустрії, мистецтво та культурна діяльність, ЗМІ і телекомунікації, культурна спадщина та культурно-історичне середовище, туризм тощо [2, с. 63]

У США державна культурна політика здійснюється без участі централізованого органу державної влади (міністерства), натомість існує багато різних агенцій, які мають свої окремі бюджети. На рівні штатів теж діє окрема мистецька агенція, яку утримують за рахунок місцевих податків та інших видів доходів. У США є три шаблі управління культурою (або сприяння): федеральний, штатів і місцевий. Об'єктом культурної політики у США вважаються Arts – високе мистецтво та Humanities – сфера гуманітарного плану (суспільні науки, мистецька критика, освіта тощо), де безумовної підтримки потребує Arts, а вибіркової – Humanities. Цілями американської культурної політики визначено підтримку Arts та Humanities незалежно від напрямку й стилю, забезпечення умов для існування культур різних етнічних груп, що мешкають на території США. Держава обмежується не утриманням, а лише фінансовою підтримкою, яка виступає єдиним важелем у проведенні культурної політики [12, с. 226].

Оцінюючи досвід зарубіжних країн щодо участі держави у фінансовому забезпеченні соціальних гарантій інтелектуального та культурного розвитку людини, слід зосередитися на двох аспектах цієї проблеми: обсягах фінансування та механізмі виділення коштів. Водночас поширеною в країнах сучасної Європи є форма прямої державної підтримки у вигляді гранту, яку може отримати як організація, так і конкретна особа [3, с. 157].

Одним із найперспективніших методів бюджетування для фінансування сфери культури, що заохочує приватне фінансування, є фінансування на основі партнерства між державою та корпоративними спонсорами. Особливо у Великобританії

та США є спільне фінансування культурних проектів з бюджету та спонсорських грошей [3, с. 158].

Особливістю механізмів культурної політики ЄС є те, що його інституції мають набагато менше важелів культурного регулювання, ніж будь-яка окрема національна держава, до якої він належить. У той же час ЄС має справу з набагато більшим культурним розмаїттям, ніж національні країни-члени ЄС. Тому культурна політика ЄС зосереджується, але не обмежується цим, на аспектах координації культурного розвитку, що здійснюються в кожній державі-члені [8, с. 226].

У позаєвропейському просторі прикладом успішної державної культурної політики є Південна Корея, де на період 1990-х – 2000-х припадає пік зародження і поширення культурної «корейської хвилі» (або «халлю»), що набув поширення за підтримки державного протекціонізму. Це передбачало популярність всього корейського – від музики, фільмів, моди – до кухні, косметики тощо. Основний акцент був зроблений саме на масовокультурний продукт, оскільки, на думку фахівців, в добу глобалізації та інтернет-технологій масова культура та мас-медіа відіграють ключову роль у формуванні національного іміджу країни [13, р. 83].

Успіх у формуванні «корейської хвилі» як яскравого зразка успішно працюючої «м'якої сили» кардинально змінив глобальне сприйняття національного образу Кореї. Будучи спочатку простим культурним явищем у конкретному регіоні, «корейська хвиля» показала своє зрос-

тання і вплив, розширившись до політичної та економічної областей. «Сьогодні ареал розповсюдження «корейської хвилі» не обмежується лише територією Південно-Східної Азії, а включає в себе всю Європу, Америку, Близький Схід та навіть деякі країни Африки. В сучасній Південній Кореї це явище стало національним брендом, з яким пов'язана державна ідеологія, політика, бізнес, імідж країни та народу» [11, с. 90].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, світовий та європейські вектори формування державної культурної політики пройшли значні етапи свого становлення і розвитку, формуючи такі моделі культурної політики, де державі у різній мірі відводиться роль центрального регулятора. Натомість нині зростає партисипаторна роль недержавних акторів, які залучаються до культурного розвитку всередині країни, підтримуючи як окремі галузі та індустрії, так і автономні проекти. Разом із тим, у добу інформаційних технологій все більшого поширення набуває просування національних брендів країн, які ґрунтуються на дії саме культурного продукту, що слугує свого роду елементом культурної дипломатії та «м'якої сили». Прикладом успішного просування національного масовокультурного продукту та бренду країни є досвід Південної Кореї («корейська хвиля»). Відповідно у питанні актуалізації ключових засад та переформатування стратегій вітчизняної державної культурної політики необхідно враховувати оптимальні моделі зарубіжного досвіду, що вже проявили себе та будуть придатними до впровадження на українських просторах.

Список літератури:

1. Головка І. Культурна парадипломатія як складник «м'якої сили» субнаціональних акторів. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці: Чернівецький національний університет.* 2019. Т. 39. С. 41–49. DOI: 10.31861/mhpi2019.39.41-49
2. Гончаренко Н. К., Гриценко О. А., Демещенко В. В. Інституційний аспект державної культурної політики в країнах Європейського Союзу та його уроки для реформування системи забезпечення розвитку культури в Україні. *Культурологічна думка.* 2018. № 13. С. 57–72.
3. Горин В. Зарубіжний досвід державного фінансового забезпечення виробництва культурних благ: висновки для України. *Світ фінансів.* 2009. № 2(19). С. 155–160.
4. Колісниченко Н. Транспарентність і доступність взаємодій в управлінні культурою: європейський досвід. *Актуальні проблеми державного управління.* 2021. № 1(82). С. 112–117.
5. Костира І. О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. *Гілея: науковий вісник.* 2018. № 131. С. 384–387. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_102 (дата звернення: березень 2022).
6. Максименко М., Павлюк В. Державна політика у сфері культури: особливості реалізації в сучасних умовах. *Державне управління.* 2015. № 4 (136), спецвипуск. С. 32–35.
7. Мельник В. В. Становлення і розвиток культурної політики в умовах глобалізації. *Гуманітарний вісник ЗДІА.* 2014. № 58. С. 148–156.
8. Метельова Т. О. Політика спільної європейської ідентичності: можливості використання Україною досвіду Євросоюзу. *Суспільно-політичні процеси.* 2017. № 2–3(6–7). С. 215–238.
9. Пахлова С. Є. Специфіка публічного управління у сфері культури: український та європейський досвід. *Теорія та практика державного управління.* 2010. Вип. 4. С. 343–350.

10. Проскуріна М.О. Економічний інструментарій державного регулювання культури: європейський досвід Польщі. *National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine*. 2016. Vol. 2. С. 47–64.
11. Тельманова Є. С. Світоглядні засади формування «корейської хвилі» як культурного феномену. *Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]*. Випуск 21. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. С. 90–92.
12. Фесенко Н. С. Загальні принципи адміністрування сфери культури в країнах-членах Європейського Союзу та США. *Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр.* Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2015. Вип. 1 (48). С. 224–230.
13. Chong-Jin Oh and Young-Gil Chae. Constructing Culturally Proximate Spaces through Social Network Services: The Case of Hallyu (Korean Wave) in Turkey. *Uluslararası İlişkiler*, Volume 10, No. 38 (Summer 2013), Pp. 77–99.

Melnyk I.V. MECHANISMS OF FORMATION OF STATE CULTURAL POLICY: FOREIGN EXPERIENCE

The article examines foreign experience in shaping state cultural policy and strengthening the role of culture as a "soft power" of diplomacy and a tool for forming a positive image (brand) of the country abroad. It is determined that different models of cultural policy have been formed among the countries of the European Union and the world, which are based on different degrees of state involvement in managerial functions in the field of culture. Accordingly, there are three main models of cultural policy: the model where the state plays a major role in financing cultural programs and defines the boundaries of the institutions of cultural influence (France, Germany, Turkey); model of cultural policy, where the sphere of culture is not marked by strict control functions by the state, and cultural diplomacy is based on the activities of individuals or communities within the country or abroad (Italy, Spain); the third option is a mixed model of cultural policy that combines elements of government intervention and the activities of non-state actors (UK, China, Iran, Japan).

It is revealed that in the conditions of the globalized world, along with the implementation of traditional cultural policy, the issue of forming a positive image or brand of the country by means of culture at the international level becomes important. An example of successful cultural branding is the experience of South Korea and the so-called "Korean wave", which peaked in the 2000s. The systematic combination of management and diplomacy and government support has contributed to the significant development of Korean culture and creative industries in the international market. It is concluded that Ukraine should reconsider the key principles and mechanisms of cultural policy formation in order to achieve better results of cultural diplomacy at the international level through more active development of the national brand and promotion of domestic cultural product.

Key words: state cultural policy, foreign experience, models of cultural policy, "soft power", brand of the country, image of the country, cultural product.